

12. Безрукова, В. С. Педагогика. Проективная педагогика [Текст] / В. С. Безрукова. – Екатеринбург: Деловая книга, 1996. – 344 с.

13. Семеріков, С. О. Фундаменталізація навчання інформатичних дисциплін у вищій школі [Текст]: монографія / С. О. Семеріков. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 340 с.

References

1. Proc', Ja., Savkiv, V., Shkodzins'kyj, O., Ljashuk, O. (2011). Avtomatyzacija vyrobnych procesiv. Navchal'nyj posibnyk dlja tehnychnykh special'nostej vyshhyh navchal'nyh zakladiv. Ternopil': TNTU im. I.Puljuja, 344.

2. Gumbol'dt, V. fon (1998). O vnutrennej i vneshnej organizacii vysshih nauchnyh zavedenij v Berline. Universitetskoe upravlenie: praktika i analiz, 3 (6). Available at: <http://ecsocman.hse.ru/univman/msg/17685651.html/>

3. Pro zatverdzhennja Derzhavnoi' cil'ovoi' naukovotekhnichnoi' ta social'noi' programy «Nauka v universytetah» na 2008–2017 roky Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy vid 19 veresnja 2007. № 1155. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1155-2007-%D0%BF>

4. Zgurovs'kyj, M. (2006). Doslidnycki universytety: shans dlja Jevropy. Dzerkalo tyzhnja, 39 (618).

5. Stuchyn'ska, N. Formuvannja fundamentu profesijnyh kompetentnostej majbutnih likariv u procesi navchannja fizyko-matematychnykh dyscyplinu Nauchnie yssledovannja. Teoryja y praktyka. Available at: http://xn--e1aajfpcds8ay4h.com.ua/files/image/konf%208/sb8_2_15.pdf

6. Gil'meeva, R., Chitalin, N. (2005). Fundamentalizacija sistemy nepreryvnogo pedagogicheskogo obrazovanija. Kazanskij pedagogicheskij zhurnal, 2, 3–7.

7. Goncharenko, S. U. (2011). Ukrai'ns'kyj pedagogichnyj encyklopedychnyj slovnyk. 2nd edition. Rivne: Volyn'ski oberegy, 552.

8. Goncharenko, S. U. (2008). Fundamentalizacija osvity jak dydaktychnyj pryncyp. Shljah osvity, 1, 2–6.

9. Goncharenko, S. U. (2005). Fundamental'nist' profesijnoi' osvity – problema chasu. Profesijno-tehnichna osvita, 1, 5–6.

10. Goncharenko, S. U. (2004). Fundamental'nist' chy vuz'kyj profesionalizm osvity. Dydaktyka profesijnoi' osvity: 36. nauk, prac', 1, 177–184.

11. Velykyj tlumachnyj slovnyk suchasnoi' ukrai'ns'koi' movy (2005). Kyiv: Irpin', Perun, 1728.

12. Bezrukova, V. S. (1996). Pedagogika. Proektivnaja pedagogika. Ekaterinburg: Delovaja kniga, 344.

13. Semerikov, S. O. (2009). Fundamentalizacija navchannja informatychnykh dyscyplin u vyshhij shkoli. Kyiv: NPU im. M. P. Dragomanova, 340.

Дата надходження рукопису 25.11.2015

Сергієнко Володимир Петрович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедрою комп'ютерної інженерії, Інститут інформатики, Національний педагогічний університет ім. Н. П. Драгоманова, вул. Пирогова, 9, м. Київ, Україна, 01601
E-mail: sergienkovp@mail.ru

Бодненко Тетяна Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра автоматизації та комп'ютерно-інтегрованих технологій, Навчально-науковий інститут фізики, математики та комп'ютерно-інформаційних систем, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, бул. Шевченка, 81, м. Черкаси, Україна, 18031
E-mail: tanja25@list.ru

УДК 008: 159.923 : 629.73.007.2(045)

DOI: 10.15587/2313-8416.2015.57178

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ АВІАФАХІВЦІВ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

© Н. І. Демченко

Стаття присвячена дослідженню синергетичних основ розвитку професійної культури й відповідальності авіафахівця у сучасному відкритому суспільстві, що динамічно розвивається. У системі післядипломної освіти застосування ідей синергетики означає створення в освітньому середовищі умов вибору і надання кожному суб'єкту шансу індивідуального руху до успіху, стимулювання самостійності вибору та ухвалення відповідального рішення, забезпечення розвитку альтернативного та самостійного шляху

Ключові слова: професійна культура, синергетика, особистість, інформаційно-освітнє середовище, «рефлексивне суспільство», психічні аттрактори, паттерні поведінки, самоорганізація

The article is devoted to research of the synergetic foundations of development of professional culture and liability of aircraft specialists in the modern dynamic open society. Application of synergy ideas in postgraduate education system means creating terms of choice and giving each individual chance to subject movement to success in the educational environment, encouraging independence selection and adoption of responsible decisions to ensure the development of alternative and independent way

Keywords: professional culture, synergy, personality, information and educational environment, "reflexive society", mental attractor, patterns of behavior, self-organization

1. Вступ

Професійна діяльність авіаційного фахівця у контексті виникнення нового, інформаційно-освітнього середовища, необхідністю набуває інноваційно-нелінійного характеру. Змінюється її зміст: вона перетворюється в діяльність креативно-творчого конструювання нових динамічно-нелінійних ситуацій, складних реальностей (речових, інформаційних, чуттєво-емоційних, знаково-символічних, інтелектуальних і духовних), що перетинаються і взаємовідтворюються. Таким чином йдеться про становлення нового «рефлексивного суспільства» [1], основу якого складає система знань про світ у цілому і суб'єкти якого здатні до усвідомлення своїх можливостей і меж їх реалізації в просторі власної свободи, до усвідомлення всіх ризиків своєї професійної діяльності у відкритому, динамічному світі культури і природи, в усвідомленні своєї відповідальності за цей світ.

Саме тому, щоб жити і діяти в нових умовах інформаційно-освітнього середовища [2] необхідне інше мислення; інший образ дій, адекватних змін і логіки мислення; нові цінності та практичні навички життя. Такі умови вимагають постановку нової мети професійної підготовки авіафахівців – навчитися мислити, жити і діяти відповідно до непередбачуваних вимог часу, що в свою чергу потребує нових професійних компетентностей, в тому числі і професійної культури, нових способів розуміти себе та інших, природи і всього, що нас оточує; вимагає від сучасного відкритого і динамічного суспільства оволодіння синергетичними парадигмами управління цим процесом.

2. Аналіз літературних даних та постановка проблеми

Освітнє середовище, складовою якого є навчальний процес зводиться лише до нагромадження знань, не формуючи, при цьому, мотиваційних установок вміння думати, розуміння операцій аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення, за допомогою яких здобуваються осмислені (продуктивні) знання та інтегровані уміння, є малоефективним. Саме тому, сучасна техногенна цивілізація, вступаючи в смугу особливого типу прогресу, на перше місце у визначенні стратегій наукового пошуку ставить гуманістичні орієнтири, у зв'язку з чим актуальним стає поняття «науково-дослідницька програма» (І. Лакатос), що включає багатство людського фактора з його цілями, цінностями, завданнями, методами, інструментарієм, креативно-конструктивним потенціалом.

Складність і характер об'єкта наукового пошуку, що конструюється, різноманітність змісту його суб'єктивної складової, обумовлені необхідністю формування в інформаційно-динамічному суспільстві ситуацій плюралізму та конкуренції програм, які розгортаються в міждисциплінарних освітньо-інформаційних сферах сприяючи, таким чином, формуванню планетарного мислення [3], що стає основою розвитку професійної культури авіафахівця ХХІ століття. Крім того, це зумовлено й тим, що в синергетичній картині світу, яка відповідає інформаційному середовищу, відбувається зустріч фізичних, соціальних і

психічних аспектів буття як індивідуума, так і соціуму; проблеми «двох культур»; освіти; міжкультурної та міждисциплінарної комунікації. При цьому, завдяки основним принципам синергетичної парадигми розбіжності між природничими, соціальними та гуманітарними науками поступово нівелюються, формуючи, тим самим, цілісний динамічний образ Всесвіту, який самоорганізується з включеною в нього людиною, причетною до того, що в ньому відбувається.

У кінці 90-х років ХХ століття цікавість до теорії самоорганізації почала зростати по мірі формування рефлексії з приводу того, що наша епоха, будучи перехідною є епохою гострого переживання розриву з попередніми історичними етапами, про що писали Г. Бакен, Н. Бердяєв, Н. Бор, Хосе Ортега-і-Гассет та ін. Вже в самому розгортанні процесу переходності, який має багатовимірний характер, являється один з найглибших і швидких періодів перетворень в історії людства: йде до того, що найближчим часом практично всі аспекти людського життя і діяльності будуть пронизані і взаємообумовлені динамічно циркулюючою інформацією; проходитимуть зміни у сфері інформаційно-комунікативних взаємодій, глобальних ринків та інноваційно-діючих технологій. У результаті формується нова соціальна структура, яку можна асоціювати з виникненням нового способу розвитку людської цивілізації – інформаціоналізмом (М. Кастельс), специфіка якого полягає в особливостях технології генерування знань, обробки інформації та символічної комунікації. Тобто, не саме знання і не інформація як така стають визначними чинниками розвитку сучасного суспільства, а конкретна специфіка їх взаємодії, яка, в умовах інноваційно-діючих технологій, надає якість складності знань та інформації, що є основою професійної культури авіафахівця.

Метою нашого дослідження є виявлення та наукове обґрунтування особливостей формування складного (нелінійного) мислення авіафахівця як основи розвитку його професійної культури в інформаційно-освітньому середовищі системи післядипломної освіти.

3. Основний зміст та завдання дослідження

Відомо, що в інформаційно-освітньому середовищі існують в єдності та суперечності раціональні логічно-обґрунтовані контексти культури і системи знань та спонтанні інтуїтивно-ірраціональні форми-утопії, ілюзії, міфи, які можуть домінувати в різних ситуаціях і культурних «полях». При цьому розвиток раціонально осмислених і організованих освітньо-виховних систем, орієнтуючись на моделі високої культури, завжди будуть перебувати в жорсткому протистоянні із зразками масової культури.

Однак, по мірі розвитку науки, культури, економіки почалося формування того, що для вивчення відкритих, життєздатних складних систем, які розвиваються, потрібна інша методологія, що включає міждисциплінарність, комплексність, системність, посилюючи переорієнтацію від ворожнечі до співробітництва. У ролі такої парадигми, що є універсальною основою практично для всіх сфер діяльності людини, виступає синергетика, філософсько-освітній потенці-

ал якої полягає в пошуку механізмів виживання суспільства в процесі вирішення суперечностей між стабільністю та змінністю, загальною необхідністю і хаотичною випадковістю.

В енциклопедії, виданої Міжнародним товариством з дослідження складних систем (1997) [4], було названо ряд видатних вчених, які зробили вагомий внесок у розробку тих чи інших аспектів нового мислення, що складають основу філософсько-синергетичної парадигми. Серед них – Грегорі Бейтсон, Стаффорд Бор, Франсіско Варела і Умберто Матурана, Норберт Вінер, Ілля Пригожин, Клод Шеннон, Едгард Морен та ін.

Як підкреслила Е. Лузік, ми завжди мислимо певним чином, за певними правилами, що нами можуть навіть не усвідомлюватися, але, при цьому, визначати наш світогляд і наше місце в суспільстві. За цими правилами ми створюємо контекст, як ціле, в просторі якого кожен факт набуває сенс і значення, задаються ціннісні орієнтири, формуються мотиви і цілі діяльності [5]. Тому, на наш погляд, потужним інструментом для усвідомлення нами того, як ми мислимо і створюємо свій контекст, є концепція парадигми (грец. – модель, зразок, приклад) як структури мислення, його внутрішня форма, яка «добудовує» себе ззовні у вигляді набору норм і правил, встановлює кордони, формує алгоритми розуміння і пояснення реальності, і, в той же час, є основою діяльності. Крім того, вона встановлює ті взаємозв'язки, згідно з якими визначаються поняття, формулюються аксіоми, будуються теорії, розгортаються міркування і формується відповідне мислення.

Глобальні проблеми сучасності, викликані техногенною цивілізацією, стали каталізатором змін парадигм мислення в науці, філософії і культури в цілому, раціональним ядром, яких стала парадигма, становлення якої пов'язують з розгортанням наукової революції у XX столітті.

Відомо, що перша глобальна наукова революція (XVII ст.), яка сприяла появі класичного природознавства, акцентувала свою увагу лише на об'єкті (Земля), а процес пізнання елімінувала відносно суб'єкта (людина), включаючи засоби, інструменти та операції його діяльності. Така елімінація розглядалася як необхідна умова отримання об'єктивно-істинного знання про світ «яким він є», при цьому наукова парадигма ґрунтувалася на механічному описі і поясненні Світу і вірі в безмежні можливості людського розуму в досягненні абсолютної і об'єктивної істини.

Друга глобальна наукова революція (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) визначила перехід до нового стану природознавства – дисциплінарно-організованої науки. У біології, хімії, геології були сформовані специфічні картини реальності та відповідні парадигми дисциплінарного мислення, відмінного від механістичного. Таким чином перші дві глобальні наукові революції в природознавстві відбувалися як формування та розвиток класичної науки і її стилю мислення.

У третій глобальній «квантово-реляти-вістській» революції (середина 90-х років XIX ст. – кі-

нець 20-х років XX ст.) було сформовано неklasичний тип наукової раціональності мислення, в якому чітко просліджувало усвідомлення, що мислення є аспектом соціального розвитку і тому детерміноване цим розвитком, а сам тип наукового мислення, скорельований з характером спілкування і діяльністю людей певної епохи, обумовлений контекстом її культури.

Четверта глобальна наукова революція (друга половина XX ст.), виходячи за межі колишніх дисциплінарних наукових парадигм в простір між/і трансдисциплінарності і становлення постнекласичного типу раціональності, розширює поле рефлексії над людською діяльністю з урахуванням не тільки співвіднесеності знань про об'єкт, а й з ціннісно-цільовими структурами [6].

4. Результати дослідження

Таким чином можемо стверджувати, що наука в процесі нашого пізнання вибирає об'єкт і засоби його пізнання в залежності від історичного «віку» і стану культури в цілому; зроблених цією культурою ціннісних орієнтацій, цілей і смислів діяльності. Додавши до цього стало анкетування, що було проведено серед слухачів-авіаспеціалістів по програмах «Педагогічний менеджмент», «Менеджмент освітанської діяльності», «Інструктор (викладач) авіаційного навчального закладу» (235 респондентів), яке підтвердило, що майже 85 % (199 респондентів) володіють так званим «дисциплінарним» мисленням, формуючим лише знання про об'єкт без урахування ціннісно-цільових компонентів в структурі професійної компетентності, а значить, і професійної суб'єктності і лише 15 % спроможні до пошуків, сімнівів, переживань, підтверджуючи, тим самим, слова В. Г. Кременя, що «...поки людина творить акт порівняння зовнішніх предметів, що не стосується її, і не залучає саму себе до акту порівняння, - вона не мислить».

Виходячи із нормативних документів Повітряного кодексу України, документа ІКАО Doc 9859 «Керівництво з управління безпекою полетів» (третє видання 2013 року), додатку 19 до Конвенції з Міжнародної цивільної авіації «Керівництво безпекою польотів», програми навчання для фахівців з технічного обслуговування цивільного повітряного судна на основі документа ІКАО Doc 7192 "Керівництво по навчанню", частина D-1 "Технічне обслуговування повітряних суден (технік/інженер/механік)" (друге видання, 2003), Стандартів по управлінню якістю навчання авіаційних спеціалістів на базі Стандарту ISO 9001 та ін., що регламентують успішну діяльність авіафахівця, і результатів констатувального експерименту, можна зробити висновок, що саме четверта глобальна наукова революція виводить сучасну постнекласичну науку в центр досліджень унікальних, історично розвиваючих складних систем, особливим компонентом яких є сама людина. В. Аршиновим, Е. Лузік, Г. Николісом були описані та виділені основні принципи синергетики, які є, на наш погляд, найбільш значимі при дослідженні проблеми розвитку професійної культури авіафахівця в системі післядипломної освіти, роль яких виконують патерни

нового мислення, які містять у собі нові знання про механізми і процеси самоорганізації та саморозвитку відкритих систем, що саморозвиваються, до яких належить освітня система. Передумовами їх виникнення і протікання є – здатність системи обмінюватися із середовищем енергією й інформацією, достатня віддаленість системи від точки рівноваги, невірноваженість системи, внаслідок чого виникнення непередбачуваних ситуацій (флуктуацій) може призвести до дезорганізації колишньої структури. В якості системоутворюючих принципів нами обрані:

- системний принцип, що пов'язує пізнання частин з пізнанням цілого, в якому виникають нові якості або властивості щодо частин, розглянутих окремо, причому нові якості – це емерджентної, які не можуть бути скорочені до частин;

- голографічний принцип означає, що в будь-якому складному явищі не тільки частина входить в ціле, а й ціле вбудовано в кожен окрему частину (приклад: індивід і суспільство);

- принцип зворотнього зв'язку, який замикає причину і наслідок в рекурсивну петлю (причина впливає на слідство, а наслідок – на причину), означає, що продукти самі є виробниками і причинами того, що хто їх виробляє (наприклад, індивіди створюють суспільство в процесі взаємодії, а суспільство, як ціле, що володіє емерджентними якостями, створює індивідів як своїх членів);

- принцип авто-еко-організації означає, що складні системи, які є здатними до самоорганізації та саморозвитку, черпають енергію та інформацію для підтримки своєї автономії з навколишнього середовища;

- принцип невизначеності означає незавершеність будь-якого пізнавального процесу та практичної діяльності. Будь-яка розпочата дія визначається нелінійними умовами навколишнього або соціального середовища, а тому може відхилитися від спочатку заданого їй спрямування;

- принцип нелінійності і сучасні нелінійні моделі дають «шанс запобігти хаосу в складному нелінійному світі і використовувати креативні можливості синергетичних ефектів»;

- діалогічний принцип полягає в установці додаткового, конкурентного, антагоністичного зв'язку між двома протилежностями, допомагаючи вийти за межі нерозв'язаних суперечностей у ширший контекст можливості їх вирішення;

- принцип номадизму пояснює важливість іманентної (внутрішньої) рухливості в нелінійному просторі самоорганізації, самоконфігурації природного і соціального складних цілісностей [7].

Сформульовані принципи складного мислення дозволяють зробити висновок, що ефективне управління такою системою можливе лише за умови усвідомлення тенденцій її розвитку та здійснення на неї такого зворотного впливу, за якого зовнішній вплив узгоджується з внутрішніми властивостями системи. Лише в цьому випадку система післядипломної вищої професійної освіти здатна зробити фахівця успішним.

Покажемо реалізацію сформульованих вище принципів складного мислення як основи формування і розвитку професійної культури авіафахівця в системі післядипломної освіти засобами контекстно-орієнтованих дидактичних технологій.

Відомо, що головна суперечність розвитку синергетичних систем, до яких належить і система освіти, полягає у взаємодії двох начал – того, що створює нові структури і того, що розмиває нові структури – дисипативного (хаотичного). З іншого боку, діалектика науково-методологічного підходу до проектування інформаційно-освітнього середовища у вищому навчальному закладі (далі ВНЗ) вимагає від діяльності викладача безперервного пошуку нових теоретико-методичних підходів, які дозволяють розробити і впровадити в навчальний процес інваріантну основу сучасної синергетичної парадигми, яка зможе звільнити свідомість слухача від ідей і методів насильницької педагогіки, сприяючи збагаченню освітнього процесу діалоговими засобами та методиками педагогічної взаємодії при будь-якому виборі з проходженням через точки біфуркації [8].

Крім того, впровадження синергетичної парадигми, на наш погляд, дозволяє обґрунтувати використання творчих підходів до розгляду складних компонентів освітнього процесу, в тому числі і основних її компонентів – суб'єктів педагогічного процесу – особистості викладача і слухача як основи самоорганізації та саморозвитку навчального процесу у системі післядипломної освіти. Саме тому в якості одного з напрямів проектування сучасного інформаційно-освітнього середовища післядипломної освіти можна використати синергетичну модель інтегративно-діяльницької освітньої системи як основи формування планетарного (складного) мислення у авіафахівців в системі післядипломної освіти, а принцип доповнення можна розглядати як системотвірну основу даної системи, особливістю якої є людина (викладач + слухач) зі своєю свідомістю, динамічність стану якої можна описати за шкалою «хаос – порядок». Урівноваження їх взаємодії, як існування якісної незмінності системи протягом певного часу, при постійній різниці результату їх взаємодії на виході, дає можливість сформувати два шляхи: еволюційний етап розвитку і швидкий біфуркаційно-хаотичний злам старої освітньої системи. Саме другий шлях сприяє виникненню безлічі аттракторів (нових центрів організації), які можуть претендувати на організацію нової системи післядипломного навчання.

Правило, сформульоване Н. Бором, що «протилежності – не протиріччя, вони - доповнення», дозволяє сформувати нову логіку побудови структури синергетичних відкритих динамічних систем, до яких належить система післядипломної освіти: нове нелінійне (складне) мислення та нові технології комунікацій і поведінки.

Таким чином синергетична модель проектування інформаційно-освітнього середовища, яка розглядає психіку суб'єктів освітнього процесу як відкрити, невірноважену, нелінійну систему, що перебуває під флуктуаційним впливом зовнішнього інформаційного простору, який, діючи на свідомість і підс-

відомість, дозволяє сформулювати гіпотетичне припущення про «біфуркаційні» механізми розвитку особистості авіафахівця. Крім того, процес еволюційного розвитку особистостей викладача та слухача можливо представити у вигляді безперервного ланцюжка дискретних областей певного суб'єктного параметричного простору поблизу критичних точок, що є результатом дій малих подразників інформаційно-освітнього середовища на психіку суб'єктів навчального процесу, яке може викликати сильну реакцію, що в свою чергу, спричинить структурний перехід складових системи (наприклад, неуспішність з ряду предметів може спровокувати небажання слухача успішно удосконалити ту чи іншу професію), а можливо, і самої системи на новий рівень (саме цим можна пояснити збої в цьому процесі при навчанні слухача на кінцевому етапі, які можуть сильно відрізнятись від тих, які були спроектовані на початковому етапі даного процесу).

В якості основи проектування і контекстно-орієнтованих дидактичних технологій будемо розглядати психічні аттрактори (особливі структури, асимптотичні області, центри тяжіння траєкторій еволюції системи), які вже є в наявності у свідомості й підсвідомості суб'єктів освітнього процесу або в колективному несвідомому.

Таким чином, сформульоване нами гіпотетичне припущення про біфуркаційний характер розвитку особистості авіафахівця дозволяє розглядати навчальний процес в системі післядипломної освіти (продукування знань і формування інтегрованих умінь і навичок) як безперервний ланцюжок структурних фазових переходів особистості (когнітивного, поведінкового та інших станів слухача) від однієї типології до іншої, що, в свою чергу, еволюціонує від однієї симетрії до іншої за рахунок розвитку існуючих психічних утворень до створення нових психічних новоутворень (паттернів поведінки) авіафахівця.

Оскільки сутнісними характеристиками розвитку психіки особистості в системі післядипломної освіти можна вважати самоорганізованість та самовідповідальність, то навчально-виховний процес у системі післядипломної освіти можна представити як цілеспрямований процес створення педагогічних аттракторів, тобто найбільш ймовірних областей, де можуть знаходитися траєкторії саморозвитку суб'єктів освітнього процесу.

Таким чином, принципи синергетичної моделі розвитку професійної культури авіафахівців в системі післядипломної освіти, змінюючи підходи до освітнього процесу, поставили суспільство перед необхідністю зміни свідомості суб'єктів освітнього процесу як атмосфери процесу складного мислення, результатом якого має стати неперервне зростання потреб, внутрішніх норм та здібностей, в моделях гармонійного стану свідомості.

4. Висновки

Включення системно-синергетичних, самоорганізаційних понять (паттернів, аттракторів, флуктуацій, біфуркацій) в структуру та зміст моделі розвит-

ку професійної культури авіафахівця в системі післядипломної освіти знаходять, на наш погляд, відображення в гуманістичній парадигмі освіти, а їх реалізація пов'язана з проектуванням контекстно-орієнтованих дидактичних технологій навчання, через глибокі мотиваційні впливи на особистість.

Використовуючи динамічну контекстно-орієнтовану дидактичну технологію, викладач в системі післядипломної освіти сприяє такому ж розвитку особистості слухача, який здатний не тільки компенсувати його деструкцію в часі (забування знань, руйнування когнітивних новоутворень, паттернів моральної поведінки і т.і.), а й сформувати переважно позитивні психічні новоутворення (як приклади новітніх контекстно-орієнтованих дидактичних технологій можна назвати методику «пізнання зигзагом», технологію імовірнісного навчання, технологію формування динамічної моделі особистості).

Нові цілі та цінності системи вищої освіти в XXI столітті, що обумовлюють інноваційні технології освітнього процесу, які реалізують в конкретних умовах ідеї гуманізації та демократизації, духовності у толерантності, в своїй основі повинні мати синергетичну модель взаємодії, тобто модель співпраці та співтворчості; комунікативні і рефлексивні тренінги, організаційно-діяльнісні технології.

Характерною рисою сучасної системи післядипломної освіти має стати розвиток у слухачів мотивації на вироблення власної активної освітньої стратегії, яка дозволить створити індивідуальну траєкторію їх досягнень, самостійно обирати освітні засоби здійснення цих досягнень для адекватної оцінки навчальних результатів.

Література

1. Гидденс, Э. Устроение общества: Очерк теории структуризации [Текст] / Э. Гидденс. – М.: Академический Проект, 2005. – 528 с.
2. Гавриленко, І. М. Соціологія освіти. Кн. 2 [Текст] / І. М. Гавриленко, В. М. Огаренко, Т. О. Огаренко та ін.; за ред. І. М. Гавриленка та ін.; 2-ге вид. – Запоріжжя: 2009. – 287 с.
3. Лузік, Е. В. Синергетична модель інтегративно-діяльнісної освітньої системи як основа формування планетарного мислення у майбутніх авіафахівців в процесі професійної підготовки [Текст]: зб. наук. пр. / Е. В. Лузік, С. А. Тепнадзе // Вісник національного авіаційного університету. Педагогіка. Психологія. – 2013. – Вип. 1 (4). – С. 93–97.
4. International Encyclopedia of Systems and Cybernetics [Text] / hrsq. Von Charles Francois. – Munchen: K.G. Saur Verlag, 1997. – 423 p.
5. Дяк, Т. П. Креативи синергетики в теорії та практиці педагогічної діяльності [Текст] / Т. П. Дяк // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2013. – № 11 (18). – С. 19–22.
6. Аршинов, В. И. Роль синергетики в формировании новой картины мира [Текст] / В. И. Аршинов, В. Г. Буланов. – М.: Наука, 2004. – 475 с.
7. Николис, Г. Познание сложного: Введение [Текст] / Г. Николис, И. Пригожин. – М.: Эдиториал УРСС, 2003. – 344 с.
8. Сердюк, Л. З. Системно-синергетичний підхід у формуванні мотивації учіння студентів в інтегрованому освітньому середовищі [Текст] / Л. З. Сердюк // Освіта ре-

гіону: політологія, психологія, комунікації. – 2010. – № 3. – С. 206–208.

9. Воронкова, В. Г. Управління людськими ресурсами [Текст] / В. Г. Воронкова. – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 576 с.

10. Дем'яненко, Н. Підготовка педагогічних кадрів: пошук інноваційної моделі [Текст] / Н. Дем'яненко // Журн. Рідна школа. – 2012. – № 4-5. – С. 32–38.

11. Шінкарчук, В. І. Філософський енциклопедичний словник [Текст] / В. І. Шінкарчук. – Київ: Абрис, 2002. – 752 с.

References

1. Gidens, E. (2005). *Ustroenie obshestva: ocherk teorii strykturacii* [The dispensation of society: Outline of the theory of structuration]. Moscow: Akademicheskij Proekt, 528.

2. Gavrilenko, I. M. (Ed.) (2009). *Sociologiya osviti* [Sociology of Education]. Zaporizhzhya, 287.

3. Luzik, E. (2013). Sinergetichna model integrativno-diyalnisnoi osvitnoi sistemi yak osnovi formyvannyz planetarnogo mislennyz y maibutnih aviafahivciv v procesi profesiinoi pidgotovki [Synergetic model of integrative activity of the educational system as a basis for the formation of planetary thinking among the future flight crews in the process of professional training]. *Bulletin of the National Aviation University*, 1 (4), 93–97.

4. Dem'yanenko, N. (2012). *Pidgotovka pedagogichnyh kadriv: poshyk inovaciinoi modeli* [Training of teaching staff, innovative model search]. *Native school*, 4-5, 32–38.

5. Dyak, T. (2013). *Kreatyvny sinergetyky v teorii ta praktyci pedagogichnoi diyalnosti* [Creative synergy in the theory and practice of teaching activities]. *Education and development of gifted person*, 11 (18), 19–22.

6. Arshinov, V. (2004). *Rol sinergetiki v formirovanii novoi kartiny mira* [The role of synergy in the formation of a new picture of the world]. Moscow: Nauka, 475.

7. Nikolis, G. (2003). *Poznanie slojnogo: Vedenie* [Exploring Complexity: An introduction]. Editorial URSS, 344.

8. Serduk, L. Z. (2010). *Sistemno-sinergetichnii pidhid y formyvanni motivacii ychinny studentiv v integrovanyy osvitnemy seredovishe* [The system-synergetic approach in shaping the motivation of students learning in an integrated educational environment]. *Osvita regionu: politologija, psihologija, komunikacii*, 3, 206–208.

9. Voronkova, V. (2006). *Upravlinnya ludskini resyr-sami* [Human resource management]. Kyiv: VD «Profesional»576.

10. Shinkarchuk V. I. (2002). *Filosovskii enciklopedichnii slovnik* [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Abris, 752.

11. Von Charles Francois (1997). *International Encyclopedia of Systems and Cybernetics*. Kyiv: Abris, 423.

*Рекомендовано до публікації д-р пед. наук Лузік Е. В.
Дата надходження рукопису 23.11.2015*

Демченко Наталія Іванівна, старший викладач, кафедра педагогіки та психології професійної освіти, Національний авіаційний університет, пр. Космонавта Комарова, 1, м. Київ, Україна, 03680
E-mail: nata_d@mail.ru

УДК 371.35 : 37.042

DOI: 10.15587/2313-8416.2015.57180

ФІЛОСОФСЬКО-ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЧИТАЦЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ

© О. Д. Мхитарян

У статті висвітлено філософські й літературознавчі чинники організації пізнавальної діяльності учнів із низьким рівнем літературного розвитку. З'ясовано істотні суперечності в тлумаченні вченими сутності навчально-корекційної роботи словесника. Завдяки синергетичній методології визначено стратегію реалізації та цілеспрямованого розвитку особистісного потенціалу таких учнів засобами мистецтва слова у процесі засвоєння фундаментальних інтелектуальних і морально-естетичних культурних цінностей

Ключові слова: *філософсько-літературознавчі ідеї, учні з низьким рівнем успішності, кореговане навчання літератури*

In the article the philosophical and literary factors organizations cognitive process of students with low literary development. It was found significant discrepancies in the interpretation of the essence of scholars teaching and remedial work philologist. Thanks to synergetic methodology defined implementation strategy and targeted development of personal potential of students through art word by mastering fundamental intellectual, moral and aesthetic cultural values

Keywords: *philosophical and literary ideas, students with low achievement, corrective study literature*

1. Вступ

Зумовлене потребами суспільного поступу радикальне оновлення вітчизняної освітньої системи надзвичайно загострило питання якості літературної освіти, що має забезпечувати розвиток дитини в інтересах її самої та людства загалом. Попри невичерпні потенційні можливості художнього твору для осо-

бистісного становлення читача та впровадження прогресивних ідей навчання літератури [1], об'єктивною реальністю сучасної школи є масова неуспішність учнів. Звісно, низький рівень навчальних досягнень школярів – складне інтегративне явище, детерміноване низкою соціальних, психолого-педагогічних, навіть біологічних причин. Однак розв'язання пізна-